

Randbemærkninger om Heraldik.

I Anledning af Udgivelsen af Poul Bredo Grandjean: Dansk Heraldik.

Af Ernst v. d. Recke.

Det er et i vor Literatur i Aarhundreder tiltrængt og — lad dette siges fra første Færd — et udmærket Værk, som Hr. Grandjean her har udgivet. Det kunde næsten synes spildt at indlade sig paa en udførlig Recension af et saadant, om hvilket det med Sikkerhed kan siges, at det for vort Hundredaar vil være det toneangivende, og fra hvilket selv kommende Hundredaar ikke vil kunne komme bort. Naar jeg har efterkommet Anmodningen, skeer det nærmest med Tanken om et nyt Oplag, i hvilket Et og Andet kunde være at anbefale til fornyet Overveielse. Det gjælder imidlertid fra først til sidst Spørgsmaal af rent formel Art; med det til Grund liggende Reale vil — som ventes kunde overfor en Kjender som Hr. Grandjean — neppe en eneste Indvending af Betydning være at gjøre. Navnlig naar Hr. G. har seet det som en Hovedopgave i vort for heraldisk Terminologi blottede Sprog at skabe en saadan — om mere end det knappest Nødvendige vil overhovedet aldrig kunne blive Tale — staaer endnu Adskilligt tilbage, som kræver Eftertanke. Et Uheld med blivende Følger er det, naar hverken nogen virkelig Sprogkjender eller nogen virkelig Heraldiker før Hr. G. har rørt ved Sagen: med al sin respektindgydende Storhed som Vaabenkjender og Genealog var Thiset alligevel ikke Heraldiker i strengere Forstand, og Andre, som skreve om heraldiske Spørgsmaal, vare det endnu mindre.

En kraftig Ros skal strax ydes Hr. G. for et Hovedpunkt, som meddeles i den upaginerede Begyndelse S. 11, med en Compliment for den ikke mindre taktfulde end omsigtsfulde Maade, hvorpaa der i Værket ved Spatiering, Kursivering og Tilføielse af en Stjerne ved Navnet er skjelnet mellem dansk og fremmed Adel, Brevadel og Uradel. Opfindelsen er, troer jeg, original; jeg kjender ikke noget Værk i Udlandet, hvor dette er gjort; men Mangelen paa disse Oplysninger irriterer stadig en Læser, der forsøger et virkeligt Studium. Særligt i Danmark tilspidse Forholdene sig saa exceptionelt, at Værket uden dem — og Hr. G. har sagtens været klar over dette — næsten vilde være værdiløst for en saadan, der ikke var helt og holdent Genealog. En yderligere Oplysning kunde forøvrigt være givet eller en lille Tilføielse være gjort: S. 34 sees

»Greve Reventlow« blot spatieret og »Reventlow« kursiveret med Stjerne, og man studser ved det, inden man klarer sig, at Betegnelsen som Uradel kun refererer sig til Vaabnets, ikke til Slægtens Oprindelighed; efter Bogens Plan og Formaal er dette rigtigt nok, men en kort, fra først given Forklaring vilde have været paa sin Plads, og en i Klammer anbragt Stjerne ved denslags »forbedrede« Vaaben kunde have lettet Forstaaelsen.

Lad mig ved Omtalen af S. 11 strax afhandle de i Bogen gennemførte Betegnelser af Tincturerne, der nærmere omtales S. 48, hvor de angives som optagne fra Nyt Dansk Adelslexikon; det havde været heldigt, om G. havde stillet sig afvisende overfor disse, ved hvilke atter Manglen paa sprogligt Begreb gjør sig gjældende. I alle Heraldiker er fra første Færd skjelnet skarpt mellem Farve og Metal, der betragtes som Modsætninger, om hvilke desaarsag Fællesbetegnelsen *T i n k t u r e r* (fr. *émaux*), ikke *F a r v e r*, burde bruges. De to Metaller ere overalt Guld og Sølv og betegnes ved disse Navne; at det sidste i Italiensk af og til er benævnt »bianco«, er neppe Omtale værdt, og at de i farvede Fremstillinger ofte for Nemheds Skyld gjengives ved Gult og Hvidt, vedkommer ikke Sagen. I Dansk har imidlertid »Sølv« og »Sort« samme Begyndelsesbogstav, hvisaarsag D. N. A. og efter det Grandjean som afkortet Betegnelse for det første har valgt at angive Sølv ved et lille *h* — »Hvidt« —, ligesom alle andre Tinkture, Guld indbefattet, betegnes ved smaa Bogstaver. Mod dette er imidlertid at indvende, 1) at det overfor Loven, at Farve ikke maa sættes paa Metal og omvendt, — er en Principfeil at benævne et Metal som Farve; 2) at det er utilladeligt at bruge en Forkortning for et Ord, som man alligevel ventelig vil have tænkt og udtalt anderledes, end det antydes; — at *h* i Ikke-Jydske phonetisk ligesaa lidt er Begyndelsesbogstavet i »Hvidt«, som *s* er det i »schwarz«, skal kun bemærkes i Forbigaaende, som ogsaa, at virkeligt Hvidt undtagelsesviis kan optræde som Farve og i dette Tilfælde kræver en Berigtigelse; 3) at Guld i Dansk er et Substantiv, og at Intet kan forsvare dets Betegnelse ved et lille Bogstav, hvor store overhovedet bruges, — en Henvisning til »gylden«, som aldrig tænkes eller siges, tages ikke for god. Der er her begaaet enhver optænkelig Feil, skjøndt andre Udveje let vare at finde. Simplest — og efter nu brugelig Orthographi, som ikke kjender substantiverede Adjektiver, rigtigst — var det at betegne Metallerne med store, Farverne med smaa Begyndelsesbogstaver, altsaa »Sølv« ved *S*, »sort« ved *s*. Eller man kunde for dette bruge det i Tydske almindelige Tegn # og i saa Fald efter Tykke bruge store Bogstaver overalt, hvad der ubetinget var det lettest læselige.

En anden Indvending kan med Føie fremføres mod Bogens

Blasoneringsprinciper. Ved enhver Beskrivelse, hvorved Forestillingsevnen paakaldes og et Billede for denne søges fremkaldt, kræver Anskueliggjørelsen en vis Methode. Det har sin naturlige Grund i, at man uvilkaarligt tænker sig Billedets gradvise Tilblivelse, som grunder sig paa en næsten ufravigelige Teknik, der ogsaa i rigt Maal illustreres af Heraldikens mønstrede Bunde, hvis Smaafigurer overskæres af en større, der skal sees som paalagt; en Bund tages overalt som Forudsætning og en Decoration derpaa som sekundær. Overensstemmende hermed er det Princip i enhver Heraldik — i alt Fald i fransk, nederlandsk, engelsk, spansk og italiensk; i Tydsk har, mærkeligt nok, nogen Vaklen været at finde — at Feltets Farve er det Første, som nævnes, og at alt Andet kommer bagefter; hvad der kan have bevæget G. til at gennemføre det stik Modsatte, som han S. 258 angiver som det heraldisk rigtige Princip, er ufatteligt. Hvad mener man om en tilsvarende Beskrivelse, der lyder: »Dronningen bar en Kroningskaabe, hvorpaa med Guld var broderet Englands to Roser, Skotlands Tidsel og Irlands Kløverblad, bræmmet, foret og med Krave af Hermelin, af rødt Fløil« —? I Konsekvens af Principet udtales S. 259, at i det kvadrerede Skjold skal Hjerteskjoldet, hvor det findes, beskrives først; dette er vitterligt bagvendt. Hvor der i det første Felt forefindes en Løve, vil Enhver vide, at dennes venstre Bagben ufravigeligt er skjult bag Hjerteskjoldet, som derved karakteriseres som sidst anbragt; hvor ni Smaafigurer ere anbragte 3, 3, 3, er det en heraldisk Lov, at kun de otte sees (den skandaløse, af Frederik VI. autoriserede Tegning af vort Kongevaaben viser desaarsag, som bekjendt, ikke 9, men 10 Hjerter, hvoraf det sidste er skjult). Et Vaaben skal beskrives efter den Orden, hvori det maa tænkes frembragt, og Andet er til nu ingensteds gjort.

Jeg troer hermed at have nævnt Hovedankerne, der, som man vil skjønne, kun gjælde Udtryksmaaden; en Bemærkning denne vedrørende tør her finde Plads. S. 52 nævnes som Turnerskjold en Form, for hvilken G. intet Navn har. Det tydske »Tartsche« er et i alle Sprog næsten enslydende Ord (sp.-pt. tarja, darja; it. og isl. targa; fr. og oldengl. stavet targe) som i Dansk er tabt — ældre findes halvtydsk »Tarske«, »Tarse«; — det vilde hos os hedde og kan gjenoptages i den sidst opførte Skriveform som T a r g e. I øvrigt bør det bevares in mente, at en vanskeligere Opgave end at skrive en dansk Heraldik sjeldent vil kunne findes, og at den gennemgaaende er løst med en Omtanke, der øiensynligt til Grundlag har et mangeaarigt Studium og et Kjendskab til Gjenstanden, hvori Ingen kommer Forf. nær. Selve Bogens Plan, baade hvad det Medtagne og hvad det Udeladte angaaer, er saa vel gennemtænkt som muligt, idet Bogen af Fremmedheraldik ikke er belemret med Mere, end hvad Forstaaelsen

af den danske kræver. Anordningen er god; og hvad fremfor Alt maa modtages med den største Taknemmelighed, er den overordentlig rige Exempelsamling, — man maa være lidt af en Fagmand for tilbunds at værdsætte den, — der gjør Bogen til en enestaaende Veileder overfor danske Vaabener. Naar man hos en fransk Heraldiker — hvem G. forøvrigt med Uret roser — seer afbildet et Skjold med en enkelt Tinktur uden Mærke og læser »en voici un exemple: de pourpre plein! « — saa spørger man sig selv med Forbittrelse, om dette Vaaben er ren Phantasi, eller hvem det i andet Fald tilhører. Hos G. er ethvert Karaktertræk belagt med Exempler, oftest en Række, der dokumentere ikke blot dets Hjemmel, men ogsaa dets Alder. Forklaringerne paa dem ere gennemgaaende veloverveiede, om end Definitionerne ikke hist og her kunne siges frie for nogen Svaghed.

Lad mig her berøre et stærkt omstridt Punkt, paa hvilket selv de Største — som Hefner — ikke kunne frikjendes for at have feilet: Betegnelserne »høire« og »venstre«. At Høire i heraldisk som i enhver anden Sprogbrug fra Oldgræsk til nu er fornemmere end Venstre — Vielse til venstre Haand, o. s. v. — veed Enhver; heraldisk bør dette fastholdes i alle Tvivlstilfælde, eventuelt med en efter Analogi bestemmende Tilbagevirkning. At i Fransk den som »venstrevendt« (contourné) betegnede Hjelm sluttelig angav Bastardfødsel, maa med logisk Nødvendighed kræve, at »Bastardstrengen« eller »-staven« (cotice ell. bâton péri en barre), der tegnes /, ogsaa betegnes som »Venstrestav« og den tilsvarende Bjelke følgelig som »Venstreskraabjelke«, — hvorom senere; ogsaa teknisk seet er Navnet rigtigt, for saa vidt man — som rimeligt er — lader Udgangspunktet bestemme det: Ingen tegner Skraastregen nedenfra (∩: paa fri Haand; bruges Lineal, tegner man den i Virkeligheden som Tværstreg). Til dette Punkt ere G. og jeg enige; men her begynder vor Uenighed. Naar han S. 84 — efter en ret forvirrende Udvikling S. 83 — betegner Fig. 60 som »tre høire Spidser«, er han her paa den gale Side: Navnet kan logisk kun bestemmes ved Siden, hvorfra Figuren udgaar og hvorfra den naturligt tegnes. Lad mig til hans Undskyldning bemærke, at Tydskere — som Sacken — give ham Medhold; derimod ere Franskmændene efter Sædvane logiske, idet de betegne S p i d s e n som »mouvante de« med Tilføielse af den Side, hvorfra dens Tinctur med sin Massevirkning udgaar. At Uenighed om Sagen aldrig vil kunne opnaaes, er imidlertid paa Forhaand givet. Om S p a r r e n s Stilling, hvis Vinkelspids, naar ikke Andet bemærkes, er opadvendt, hersker Uenighed overalt; at S p i d s e n, der svarer til et enkelt Sparresnit, burde forholde sig paa samme Maade, er selvindlysende; Franske og Tydske ere heri enige; men i England er den omvendte

Stilling normal. Man kunde i Overensstemmelse med det af G. selv brugte Udtryk »nedadvendt« tale om en »høirevendt« eller »venstrevendt« Spids — »opadvendt« bør være det Normale, som ikke specificeres, — men dette er en inkonsekvent Fremhævelse af den uvedkommende Side. Det ene Rigtige vil være at kalde Spidsen en »fra Venstre« eller »fra Høire v o x e n d e«, om hvilket Ord senere skal tales.

Om S p a r r e n siges S. 85: »Det er ligegyldigt, om Sparren med sin Spids naaer den modsatte Skjoldrand eller ej« — tilføies kunde, at det Første er tydsk, det Sidste fransk-engelsk; maaske lader Valget sig ikke træffe. Naar Sparresnittet er tegnet som afskjærende $\frac{1}{4}$ af Skjoldfladen, er dette lovlig lidt, selv om det ikke kan betegnes som helt urigtigt.

Naar G. gaaer ud paa at skabe en Terminologi, faaer jeg Lyst at gjøre ham en Foræring med et Ord, som sikkert forlængst vilde være brugt, hvis nogen Sprogkyndig havde skjænket Sagen Interesse. Om det tydske Navn for vort »Sparre«, d e r S p a r r e n, skal først bemærkes, at det efter Oldhøitydsk s p a r r o burde hedde »der Sparre«, — en Form, der ogsaa undtagelsesviis findes, — og skulde, som Ordet gjør i Skandinavisk, betegne den enkelte Bjelke i en speciel Anvendelse. Det abnorme *n* kan kun være en Pluralisform, der betegner to saadanne sammenføiede; ogsaa kjendes Formen »die Sparren« som Singularis (»die Sparre« derimod ikke). Dansk kjendes nu til Dags »Sparre« formentlig kun i heraldisk Betydning; i Bygningsfaget bruges nu kun Ordet »S p æ r« om den enkelte Bjelke i dens Skraastilling som Tagspær. Vi have følgelig i dette Ord, fra hvis poetiske Betydning som »Spyd« der helt kan sees bort, det ene rigtige Ord for Skraabjelken, l a b a n d e; da Høirebjelken er den almindelige Form, behøver den ingen Betegnelse som saadan; dens Modsætning kaldes V e n s t r e s p æ r e t. Videre kunne Skraadelinger fra høire og venstre Hjørne betegnes ved »spærdelt« og »venstrespærdelt«. A propos bemærkes, at man for disse Figurers Smalformer, for saa vidt de virkelig ere faste, bør have faste Navne. Pælen, der S. 68 omtales ved det Holckske Vaaben, kan kaldes »Stage«, Spærenes Fortynding efter fransk »Stav« (Høirestav) og »Venstrestav«; Bjelkens efter tydsk »Liste«. To tætliggende af disse Figurer, der adskilles ved en smal Stribe af det omliggende Felts Tinctur, betegnes ved foransat »Tvilling-«; deles selve Figuren efter Længden af to Tinkturer, betegnes den som »dobbelt«. Det S. 90 citerede, fjantede Ord »en Skærfe« bør ikke taales; blasonneret er Vaabnet »spærdelt af Guld og Blaat; Delingen overlagt med en Dobbeltstav af forbyttede Tinkturer«.

Ved Delingerne vilde jeg foretrække at bruge de gode, os nærliggende tydske Ord og navnlig ikke, som G. gjør, bruge Ordet

»delt« paa en for Kjendere af Tydsk forvirrende Maade. »Spaltet« (sv. klufven) er et for den lodrette Deling fortrinligt malende Ord, som ikke kan misforstaas; »delt« eller »tværdelt« burde efter Tykke bruges som i Tydsk om den vandrette.

Hvem der kjender Uføret i dansk Heraldik, vil ikke miskjende den Flid, som G. har anvendt for at komme ud deraf; Alt naaes jo imidlertid ikke paa en Gang, og Definitionerne kunde, som sagt, af og til ønskes skarpere. S. 90 læses: »Deles Skjoldet ved to fra Siderandene til Midten dragne Linier forbundne ved en lodret, foreligger et enkelt Trappesnit« — uden Afbildning forstaaer Ingen denne Angivelse. En lexikalsk Ordliste over heraldiske Termini føiet til Bogens to fortrinlige Registre vilde have været de Fleste velkomne og vilde have tvunget Forf. selv til mere stringente Bestemmelser. Naar der til en Begyndelse skjelnes mellem »heraldiske« og »almindelige Figurer«, er den første Betegnelse slet i sin exclusive Betydning af, hvad der burde hedde »Heroldsfigurer« eller »Heroldsstykker«. Thi at Dobbeltørn og Lilie, de engelske »maunch« og »water-skin« etc. etc., ere specifik heraldiske Figurer, kan intet fornuftigt Menneske nægte. Det nytter ikke at ville paatvinge et sprogligt Udtryk en Begrænsning, som ikke naturligt hører det til; i slige Tilfælde maa man see at skabe et nyt Udtryk, om det skal være, ved Laan fra andre Sprog, — national Eiendommelighed kan kjøbes for dyrt, ikke mindst paa videnskabelige Omraader.

Særlig i vort Sprog, hvor Betegnelser ikke ere skabte i den Tid, der besad Forudsætningerne for at give dem Hævd, er det ved Termini, som man vil indføre, nødvendigt at gjøre dem saa concise og tillige saa enkelte som muligt. En kjendt Terminus bør bruges, hvor den kan; og hvor den ikke kan det, bør en ny fastslaaes, som ikke kan forvexles med den. S. 98 angives, at »en heraldisk Figur« — Heroldsfigur — »kan være b e l a g t med en anden . . . , og yderligere lagt paa en eller flere andre«. To forskjellige Ting ere her antydede, som paa Fransk hedde »chargé de« og »brochant sur«; S. 188 læses yderligere: »en heraldisk Figur kan være l a g t p a a — o: ovenpaa — en almindelig og omvendt«, hvorefter brochant nævnes som Udtryk for dette. Herved maa imidlertid bemærkes, at dels dække de franske og danske Udtryk ikke hinanden helt i den Brug, som G. gjør af de sidste, dels er et Udtryk som »lagt paa« aldeles umuligt som fagligt Kunstudtryk, til hvilke adjektiviske Epitheta udkræves. Hvad angaar Ordet »belagt«, kan det godt gjengive »chargé«; den Begrænsning, som G. S. 98 paatvinger det, at de belæggende Figurer skal holde sig indenfor den belagtes Grænselinier, er unødvendig og svarer ikke til »chargé«, som paa Fransk vilde bruges om Træstammen i Fig. 117, ovenpaa hvilken to krydslagte Klinger ere anbragte, Forholdet til den belagte Figurs

Begrænsning giver sig overalt af sig selv; hvad derimod skal fastslaaes, er, at »belagt med« kun siges om Figurer, der i Fremstillingen tydeligt sees som Bifigurer af ringe Udstrækning.

»Brochant«, der kun bruges om Skjoldets Hovedfigur eller dog om en iøinefaldende Heroldsfigur, der i sin Virkemaade oftest har noget Overraskende, — kunde for Meningens Skyld gjengives ved »overlagt«, det Underliggende altsaa »overlagt med«. Men en Sammensætning med »lagt« maa, hvis ikke vedvarende Forvirring skal herske, ubetinget forkastes. Et antageligt Ord er »overbredet«, som er det eneste i Sproget, jeg kan tilraade.

»Besat« er et daarligt Ord for fr. »sommé«, idet det slet ikke siger Andet end »belagt«, til hvilket det skal staae i skarp Modsætning. Et rammende Ord som det franske eier vort Sprog ikke, saalidt som Tydsk, hvor ogsaa Udtrykkene vakle. Jeg vilde som Kunstord fremfor »b e s a t« foretrække den gamle Form »s a t«, der i hvert Fald gjør opmærksom paa, at der ved Ordet er Noget at betænke.

S. 87 har G. overfor Fig. 71 helt opgivet Ævret. For Delingen t. g e s t ä n d e r t, fr. g i r o n n é, have vi det rigtige Ord »g e r e t«, hvis Stamme er Oprindelsen til det franske. Den enkelte Spids, g i r o n, bør hedde G e r e, cf. G e r i n g, der endnu er velkjendt i Haandværkssproget som Vinkelen paa 45°.

Formerne S. 81, Fig. 50—51, fr. losangé og fuselé, t. gerautet og geweckt, mellem hvilke G. opgiver at skjelne, kunde — eftersom »Tavl« i ældre Dansk betegner det retvinklede Skaktavl — kaldes s k r a a t a v l e t og r u d e t, det sidste, som det forekommer i det Wittelsbach'ske Skjold, »skjævt rudet«. Om Skraatavlets to Hovedlinier, som danne det skraakvadrerede Skjold, bemærkes, at denne Firdeling analogt med de af G. S. 109—10 brugte Betegnelser vistnok efter Nutidsbrug sprogrigtigt kan betegnes ved »krydsdelt«; fra analog Brug af »Kors« — cf. »korslagte Arme«, »lægge Benene overkors« — bør man afholde sig; Skjoldets alm. Firdeling kan bedst kaldes »kvadreret«. Lad mig denne vedrørende bemærke, at G. S. 75 kortfattet har opført den tydske »Freiviertel« sammen med fr.-engl. franc-quartier og canton, som ere to bestemte Figurer, henholdsvis c. $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{9}$ af Skjoldfladen. »Frihjørnet« vilde paa Dansk være et passende Navn (t. ogsaa »Freiecke«); for mere end eet er neppe Brug i Dansk; men som saadant er »Firkanten« ikke tilstrækkeligt betegnende.

S. 111—13 som ogsaa S. 130 findes forskellige, fra tydsk laante Udtryk, der baade ere for mange, og som sige for lidt. Der skjelnes her mellem »opvoxende« (t. wachsend), »opstaaende« (t. hervor-schauend ell. hervorbrechend) »frembrydende« (t. = det sidstnævnte), »kommende fra« eller »fremvoxende« — al denne Vidtløftighed er grundløs. Jeg har forhen ved Omtalen af »Spidsen«

tilraadet Brugen af Ordet »voxende»; om det er en saadan eller Forkroppen af et Dyr, er ligegyldigt. Uden Commentar vil »en voxende Løve« forstaas som ragende frem fra Skjoldets Underkant eller Spids; i andet Fald er blot et tilføie »fra venstre« o. s. v. For det specielle, sjeldne Tilfælde, hvor kun lidt mere end Dyrets Hoved sees, medens Resten er skjult, vil som Sidestykke til »hervorschauend« et tilstrækkeligt malende Udtryk have i »speidende«. Udover disse to Termini behøves Intet; at Vrøvlet skyldes tydsk Pedanteri, er klart; fra dette burde G. have frigjort sig. De Exempler, han nævner paa »opstaaende«, indordnes uden Vanskelighed; det ene, hvor Smaagjenstande som tre Gaasehalse rage frem over en Bjelke, der i Fransk vilde kaldes »sommée«, falde ind under, hvad der er sagt om dette Ords Gjengivelse.

»Ledsaget af« og »omsat med« er, som G. bemærker, lidet forskjelligt og kun gjældende Bifigurer. Fremfor G.s Definition vilde jeg hævde, at det første Udtryk gjælder de lidt større, der findes i bestemt Antal, det sidste de mindste, hvis Antal er vilkaarligt. Et tredje Udtryk er »besaaet«, som jeg af Hensyn til det berømteste af alle Vaabner, »semé de France«, vil foretrække for »strøet«, og ved hvilket jeg for een Gangs Skyld vil stille mig i Opposition til Hefner, som for dets Brug opstiller to Alternativer: det ene af disse falder sammen med, hvad jeg vil have kaldet »omsat«. Det andet, som alene bør hævdes, gjælder de mønstrede Bunde, hvori Smaafigurer i ubestemt Tal, efter Behag overskaarne af Skjoldrandene, ere ordnede symmetrisk i Rækker, oftest i quincunx (»Forbandt«). At det i ældre Vaaben ikke altid er gjort, hvor det kunde ventes, skyldes vistnok oftest Ubehændighed, men hvor Symmetrien bestemt kan siges at fattes, bør »omsat« og ikke »besaaet« bruges. En Mellemtung mellem begge bør ikke taales.

S. 111 omtaler G. Figurer sammenstillede i Y-form, for hvilken Tydsk har det fortrinlige, andensteds ukjendte Ord »Dreipass«. Paa Dansk kunde med Fordel bruges »Tveie«, der, skjøndt refererende sig til 2-, ikke til 3-Tallet, korrekt angiver Formen.

Et vanskeligt Problem foreligger S. 101 i Fig. 94; naar her blasonneres: »en tiltagende h. Maane lagt paa en b. Sky i G.« kan jeg ikke afholde mig fra Tvivl; jeg troer ikke, at dette nogensteds vil blive godkjendt. At Heroldsfiguren er en Bjelke, kan ikke bestrides, og G. har muligviis rigtigt angivet dens fr. Betegnelse som »entée-nebulée; dette er imidlertid ikke identisk med »engl. nebuly, t. Wolkenschnitt«, som kun række til at betegne Bjelkens ene Side. I sin Grundform er den en fr. »vivre«; og jeg vilde for denne Figur, som jeg aldrig har seet, undlade at skabe et Kunstudtryk i dens muligviis eneste Forekomst — Ordet »dobbelt« er her uanvendeligt; og om Navnet »Sky« muligt skulde findes i et dansk Adelslexikon,

er dette for mig ingen Hjemmel. Der findes heraldiske Særheder, som man maa beskrive saa godt, man kan, og videre end til her at betegne Hovedfiguren som en af to gjensidigt indgribende (enté) Skysnit (nebulé) slangebugtet Bjelke kommer man neppe i Dansk. I øvrigt findes den overalt tvivlsomme »Sky« nævnt S. 149; ved *O f f e n b e r g* er den en blot Feiltagelse (som selvfølgelig ikke skyldes G.) — Vaabnet er forøvrigt urigtigt blasonneret, naar der siges »et brunt Bjerg«: det maa hedde »naturfarvet« eller, som det ogsaa forefindes, »grønt«; — i de hyppige Tilfælde, hvor en Arm rager frem af en Sky, er det en velkjendt Feiltagelse af anden Art — et »Puf«-Ærme — som trods Cancellidiplomer bør forvises fra Heraldiken; med det Snobberi, som vedvarende vil respektere Sligt, er denne uforenelig. Kun Pariseruniversitetets Vaaben, hvor en Haand er strakt lodret ned, pegende paa en Bog, kan Skyen maaske hjemles.

S. 134 læses: »K r o g n o s*: en s. Fjerham i g.«; hvad dette skal sige, er mig som vist enhver Anden ufatteligt. Det fra Folkevisen kjendte Ord »Fjederham« er en obsolet, rent poetisk Form, der ikke kan moderniseres som Tostavellesord; som Formbetegnelse har det maaske en Tradition for sig, der fortjener at respekteres; men fuldkomment uforstaaelig er den uden en Forklaring, som kunde være given ved en Henvisning til S. 150, Fig. 130, hvis Mærke er betegnet som »Jomfru i Fjerham«, et Navn, som her ved en ikke-dansk Slægt turde være tvivlsomt: Begrebet Fjederham kjendes ikke udenfor Skandinavien. Figuren stemmer iøvrigt med den specielt tyske *H a r p y i e*, oftere kaldt *J u n g f r a u a d l e r*, som heraldisk ellers i Reglen fremstilles uden Arme, — det kunde være værdt at undersøge, om Kronen, med hvilke den som her almindeligt fremstilles, ikke oprindelig ere Bjørneøren. Fjederhammen skulde efter denne Angivelse være en Ørn, hvis Hals er afskaaren i Høide med Vingerne. — Til S. 133 skal iøvrigt bemærkes, at den vulgære Benævnelse af Dobbeltørnen som »flakt Ørn« ikke har hjemme i Heraldiken og ikke burde autoriseres.

Til S. 152 skal i Forbigaaende bemærkes, at den hele Forskjel mellem Drage og Lindorm fra først er den rent sproglige mellem to Navne for samme Ting, et græsk-romersk og et germansk, hvis-aarsag det er haabløst at ville fastslaae en Charakterforskjel, som ikke kan fastholdes paa Grundlag af de paagjældende Folkestammers ældste Billedfremstillinger. At begge Navne oprindelig gjælde en Slangetypus, hvis forreste Par Fødder sikkert fremkomme før de bageste, og hvis Vinger ligesom hos den græske Sphinx ere senere Tilsætning, kan ikke betvivles; men allerede i vor Jernalder sees Fabeldyret fuldt udviklet. I vor virkelige Folkeviser er Lindormens Navn ufravigeligt, og betegnende nok optræder Dragens kun i de andensteds fra paavirkede Helgenviser. Den Begivenhed, hvorved

den i vor egen Vise om Kong Diderik og Løven kaldes Lindorm, sees i islandsk Billedkunst fra c. 1150 fremvisende et Uhyre med to Fødder og Vinger, og Dyret er her udtrykkelig i Indskriften kaldet Drage (dreka). I vor Heraldik hersker samme Forvirring, og i andre Landes staaer det ikke bedre til. I Tydsk angives Drage og Lindorm »i Reglen« at have henholdsvis 2 og 4 Fødder; i Engelsk holdes to Former skarpt adskilte, af hvilke det imidlertid er den firefodede, som benævnes Drage, medens den tofodede faaer Navn af »wyvern« (ell. wyver, 3: vipera). I Fransk siges Dragen at have to Fødder; ved Siden af *dragon* kaldes den stundom »serpent volant«. Vil man i Dansk ikke betragte Ordene som synonyme, turde det rigtigste være at bruge Lindormens Navn om den ifølge G. stundom vingeløse Dyreform og lade »Dragen« efter hvert enkelt Vaabens Tradition have to eller — i sjeldnere Fald — fire Fødder. Denne Brug af Navnet vilde stemme bedst med den uvilkaarlige Opfattelse, man i Sagn og Digtning har af Lindormen, som i disse altid kun tænkes krybende og omslyngende.

Om Skjolde, der intet Mærke indeholde, udtrykker G. sig — maaske for Kortheds Skyld — lidt for kategorisk ved ifølge det sædvanlige Navn *Wartschild*, ogsaa fr. *écu d'attente*, at betegne dem alle som afventende en Tilføjelse, hvad der i Tydsk, hvor kun et Par Exempler og fra en meget sen Tid kjendes, er rigtigt nok. I de vest- og sydlige Lande, hvor Overgange til dem haves i mønstrede Bunde og Pelsværk, ere Exemplerne trods deres Sjeldenhed dog for mange og det historisk Bekjendte for lidt til, at Paastanden kan fastholdes. Paa Fællesbenævnelsen alene kan den ikke grundes: som Type paa »armes à enquérir« nævnes stadig Jerusalems, ved hvilket Ingen finder Noget at undersøge. At f. Ex. d'Albret skulde have ventet paa Navarras Kjeder, har Ingen trøstet sig til at sige.

Om Smaating bemærker jeg blot, at naar der S. 44 siges »Orange, der navnlig kjendes i fransk og engelsk Heraldik« — maa jeg troe, at det er en lapsus calami. Farven, der nærmest er at henhøre til, hvad Menestrier kalder »sottises anglaises«, optræder i England kun i en efterheraldisk Tid, hvor saa at sige Intet er umuligt. Ellers er den overalt absolut ukjendt; selv Huset Oranjen, hvis »Farve« den er, har aldrig ført den i Vaaben. Omtalen af Purpur kunde i en dansk Heraldik have været udeladt; hvad angaaer Luxdorfs Vaaben, trøster jeg mig til at sige, at den Pecus, hvem hans Adelsbrev skyldes, saa lidt som han selv har anet, hvad »Purpur« skal betyde. — Til S. 90 bemærkes, at Gjengivelsen af »fretté« engl. »fretty«, i Tydsk, hvor Formen betegnes som »Gitter«, er meningsløs; i Dansk kunde man passende emancipere sig fra den og give den dens rette Navn som »Fletværk«. I Engelsk hører

dette til de mønstrede Bunde, hvis Antal af Elementer er ubestemt; i Fransk bruges *f r e t t é* om de bredere Striber — i Reglen tre paa hver Led, stundom dog synkende til to eller stigende til fire, — *t r e i l l i s s é* om fem eller flere Striber, der ofte sees nittede i Krydsningerne. Til paa Dansk at fastholde en Forskjel er ingen Grund: man behøver kun at opgive Stribernes Antal, eventuelt med Angivelse af, om de er smallere end Mellemrummene (Spær eller Stave).

De S. 159 som »Kugler« benævnte Figurer høre i Dansk som i Tydsk til de uløste Vanskeligheder, for hvilke her endnu intet ordentligt Navn findes. I gl. Fransk-Engelsk betegnedes de efter Farverne med 7 forskellige Navne; man har i Fransk indskrænket dem til to: »*tourteaux*« for de farvede og »*besants*« for Metallerne; i Engelsk siges »*roundlets*« om dem alle. Vil man have to Benævnelser, er det imidlertid bundforkert at vælge Navne, hvorved de farvede angives som Kugler, de metalliske som Cirkler, da begge vise sig ens, eftersom Udskygning, der viser Kugleformen, er uheraldisk. At de altid sees som Flader, og at Metalfigurerne oprindeligt ere Mønter (besant, ☉: Byzantiner), er afgjort; men om blaa og grønne Mønter kan ikke være Tale. Man kunde kalde dem »Skiver«, der oftest tænkes runde, — eller »Rundskjolde«, eftersom Smaaskjolde ogsaa som heraldiske Figurer ere velkjendte; men fremfor Andet vilde jeg — uden Hensyn til den lidt hvælvede Form, som herved angives, — foreslaae Navnet *S k j o l d b u g l e r*, der her turde være særligt vel motiveret. G. har været enig med mig i, at kun et enkelt Navn burde bruges; man overraskes derfor ved, at han efter »Kugler« — røde og af Guld — opfører »Mynter« (rettere Mønter) som en særegen Kategori, tilmed — som ved Skjæbnens Ironi — »to byzantinske Mønter«. I Fransk-Engelsk er denne Kategori som saadan ubekjendt; velkjendte ere derimod navnlig engelske »*roundlets*« med et yderligere paalagt Mærke. Andet end dette kan et Møntmærke aldrig blive. Og det maa fastholdes, at enten er et saadant bestemt angiveligt — Ørn, Løve, Mandshoved i Profil, o. s. v., eventuelt blot kontureret (fr. »*ombre*«), — eller det eksisterer ikke for en heraldisk Betragtning eller heraldisk Teknik.

»Pille«, S. 161, burde af Hensyn til den alt i Latin foreliggende Dobbeltbetydning, som — for fuldt Alvor — udsætter den dermed betegnede Figur for Forvexling med den sidst omtalte, — aldrig bruges for »Søile«. Lad mig herved bemærke, at de runde Figurer i Medici's Vaaben antages at være »Piller«, ☉: Apothekerpiller, emblematiske angivende »Lægen«. — Det taabelige Navn »Marekors« brugt om Pentagrammet (»Alpenkreuz« kjendes ganske vist i ældre Tydsk) burde ikke have foranlediget, at Figuren S. 164 indordnes mellem Korsformer: dets Plads var i den nærmest følgende Rubrik under »Mærker«.

En Overraskelse er det, naar man finder Hjertet, som man forgjæves har søgt S. 120—21 som Del af den menneskelige Figur, S. 159 sammenstillet med — Ruder! Konsekevent kunde Kløver og Spader, der begge kjendes i Heraldiken, være tilføiede, hvad dog ikke er skeet. Vistnok er Hjertet en omstridt Figur — G. burde være ophørt med S. 13 og S. 38 at tale om dem i »Valdemarernes« Vaaben, overfor hvilket A. D. Jørgensens Undersøgelse maa staae fast; — men ligesaa vist er det et ufatteligt Vanvid, der har grebet Massen af tydske Heraldikere, naar de ignorere eller rent ud benægte det menneskelige Hjertes Forekomst som heraldisk Figur, der i de vestlige og sydlige Lande ikke tillader Skygge af Tvivl — lad mig af de talløse, sikre Exempler foruden Douglas blot nævne de talende Vaaben Heart, Coeuret de Nesle og Crevacuore. Men som Spillekort-Figur har dog til nu Ingen klassificeret det.

Den S. 169 og oftere brugte oehlschlägerske, af daarligt Tydsk paavirkede Form »Klenodie« for »Klenod« (med Tonen paa første Stavelse) burde ikke mere findes i Dansk. »Befæstiget« S. 178 er vel en overseet Trykfeil. En lille lapsus calami findes S. 246, hvor »merlette« er nævnt for »martlet«; vistnok svarer den engelske Figur til den franske; men identiske ere de ikke.

At den Augiasstald uden Lige, som fører Navn af det danske Rigsvaaben, trænger til en Udrensning, — er en Sag for sig, som G.s Værk ikke giver mig Anledning til at komme ind paa; blot om Løven kan jeg ikke afholde mig fra en Bemærkning. Den i fransk Heraldik forholdsviis seent opstaaede Distinction mellem Løve og Leopard har i Udlandet stadig været Gjenstand for Strid. I England, hvor Navnet »lion« har bidt sig fast paa en Maade, som man vanskeligt kan komme udenom, har man stadig strittet imod at opgive det Tilvante og at finde sig i den sproglige Degradation af Kongevaabnets Løver til Leopard; Striden syntes i forrige Aarhundrede at være definitivt endt med Løvenavnets Seir; men netop i den allernyeste Tid sees den at være blusset noget op igjen, forsaa-vidt en Hovedautoritet som Hope endnu hævder Leopardnavnet. I Tyskland har en lignende Vaklen fundet Sted, der vedvarer til den seneste Tid; Hefner hævder, og for den tydske Heraldiks Vedkommende sikkert med Føie, at den enkelte Betegnelse som Løve med Tilføielse af simple Epitheta strækker til for at karakterisere de i tydske Vaaben forekommende Figurer. I Dansk, hvor aldrig Nogen før i den nyeste Tid synes at have skjænket Spørgsmaalet en Tanke, er det Samme Tilfældet: sætter man af æsthetiske Grunde Pris paa, at vore Vaabendyr skal hedde Løver, vil Navnet kunne beholdes uden at Forvirring afstedkommes, naar blot de forskjellige Stillingen rigtigt angives. I Hovedsagen indskrænke disse sig til fire: den første hedder kort og godt »en Løve«, hvormed Dyret er angivet som opreist og med Hovedet i Profil; dette, som overalt er Normal-

stillingen, kræver ingen yderligere Betegnelse. Om Løven, der normalt intet Underlag har at træde paa, i denne Stilling har sin høire Bagklo løftet — mer eller mindre — eller begge Bagkløer ere i samme Høide, afhænger hovedsagelig af den altid vilkaarligt valgte Skjoldform; en bestemt Angivelse deraf henhører under de »sottises anglaises«, som andensteds ere ukjendte, og som man i Dansk helst skal undgaae at efterligne. Den anden Stilling er den *g a a e n d e* (»springende«) kjendes Løven paa ingen af de to Maader), — hvad der kræver dette Ord tilføiet, — stiliseret støttende paa tre Fødder og med den høire Forklo altid løftet; Hovedet i Profil angives ikke-heller her. Til disse to Stillinger svare den tredie og fjerde, hvor Løven med samme Kropstilling viser Hovedet en face, hvad man kunde vedtage at betegne som *f r e m v e n d t* — *voilà tout*. De sjeldne, i Grunden uheraldiske Stillinger, hvori Løven sees *s t a a e n d e* eller *l i g g e n d e*, betegnes tilstrækkelig ved disse to Ord, eventuelt med Tilføjelsen »fremvendt«. Endnu kan Ordet »tilbage-seende« som betegnende Hovedets — ogsaa uheraldiske — Stilling føies til enhver af Kropstillingerne. Hvad der er over dette, er af det Onde, og G. kunde her have sparet sig en Del Uleilighed.

Om *H j e l m k l æ d e t*, S. 200 flg., gjør G. efter Sædvane en Række gode og her til Lands stærkt tiltrængte Bemærkninger. Lidt udførligere kunde han have udtrykt sig, naar han S. 201 kort siger: »Middelalderens heraldiske Kunstnere udelod kun sjældent Hjelmklædet« — om hvilket forøvrigt forud er sagt, at det kom i Brug i Begyndelsen af det 14. Aarhundrede. Forholdet er, at af de to ældste Hjelmformer føres den ældre, som G. undlader at nævne S. 167, — en Hjelm, der foruden ved at være langt mindre end den egentlige »Tøndehjelm« karakteriseres ved foroven at være helt eller næsten flad (man kunde i Dansk kalde den Gryde- eller Kedelhjelmen), — altid uden Hjelmklæde; de ellers fortrinlige Afbildninger vise desaarsag for en enkelt Gang en Feil i Fig. 130—31, hvor denne Hjelm er afbildet; ogsaa er den efter Formen lidt for stor. Først Tøndehjelmen viser Hjelmklædet; Weingärtner *Liederhandschrift* og *Züricher Wappenrolle* kjende det endnu ikke; det sees en enkelt Gang i det store *Heidelberger Liederhdschr.* og er hos Gelre i sin Begyndelse.

Naar G. S. 209 stærkt tilraader at bruge de i Dansk autoriserede Rangkroner, kunde jeg have stor Lyst til — in casu rent personligt — at opponere: karakteristiske, som han finder dem, ere de netop ikke. Den taabelige Lyst til Skryderi og til at smykke med laante Fjer, som overalt gjennemsyrer den danske Enevoldsheraldik, fornægter sig heller ikke her, naar den har udstyret sine Grevevaabener med Kroner, der andensteds svare til Marquis og Hertug. Men Dumheden kulminerer, naar den yderligere som den saakaldte

»simple« Adelskrone har autoriseret en Form, der i mindre Fremstillinger forvexles med Grevekronen. Jeg vilde tilraade, at man emanciperede sig fra denne og førte den i Tydskland, Frankrig og Italien vedtagne Form med ni Perler, og jeg troer, at man hos os faktisk pleier at gjøre dette. Fremfor den autoriserede »Friherrekrone«, hvis syv Opstandere, hverken ere Blade eller Perler, vilde jeg tilraade den tydske, syvperlede Form, — ogsaa dette troer jeg overalt er Coutume. Til at respektere den danske mere end Friherrenavnet, som jeg aldrig har hørt brugt — saalidt som »Freiherr« — i Tydsk høres i Tiltale — seer jeg ingen Grund.

Jeg haaber, at de her fremførte Bemærkninger, hvormed jeg hovedsagelig har ønsket at give mit Bidrag til fremtidige Bestræbelser for at skabe en dansk Terminologi, ikke maa opfattes som nedsættende G.s ypperlige Arbeide; Skabelsen af heraldiske Termini har ingensteds været Enkeltmands Værk, og ingensteds arbeides mere end hos os paa bar Bund. Værd at nævne er endnu de udmærkede bibliographiske Oplysninger, der forefindes S. 17 til 33; jeg maa kun paa to Steder her erklære mig for uenig med G. Det første findes S. 30, hvor han roser *G o u r d o n d e G e n o u i l l a c's l'Art Heraldique*; af hvad Godt der findes i Værket tilhører saa vist ikke en Stavelse ham selv; fremfor ham burde *M a g n y* være nævnt. Det andet findes S. 33; vistnok burde jeg være den sidste til at bebreide G., at han har rosende Ord for min Artikel i *Salmonsens Conversationslexikon*, som jeg paa Grund af Forhold, hvorover jeg ikke var Herre, næsten nødtes til at improvisere, og mindst har jeg Ret dertil, naar jeg maa troe, at hans Udtalelser om den tildels skyldes personlig Velvilje. Dens Mangler seer Ingen bedre end jeg selv; jeg haaber at raade Bod paa dem i en ny Udgave.

Nævnes maa endnu Værkets fra H. Storck's »Dansk Vaabenbog« optagne, ofte fortrinlige Tegninger, der ogsaa vise glædelig Fremgang i Smagen, og mod hvis rigt varierede, med overlegen Dygtighed tegnede Hjelmdekke kun er at indvende, at Renaissancekarakteren er lidt for overveiende; af virkelig Gothik, som er Heraldikens Kunst par excellence, sees ikke meget. G. nævner S. 22 Dürer's Vaabentegninger, om hvilke kunde være bemærket, at med al Respekt for den Genialitet, som hans Ornamentik ogsaa her viser, er den dog en decideret Forfaldskunst, der ikke har hjemme ved Gjengivelser af Uradelens Vaaben.

En Række af lærerige, i Valg og Udførelse lige udmærkede Photogravure-Tavler, der gjengive Dansk Vaabenkunst fra 13. til 18. Aarhundrede, slutter Bogen, der ogsaa paa Illustrationernes Omraade er en Præstation af Rang, som bereder Kjendere en Glæde.